

NARODNA DEKLARACIJA LJUBAVI

Džejms Mik

Prevela
Danica Ilić

■ Laguna ■

Naslov originala

James Meek

THE PEOPLE'S ACT OF LOVE

Copyright © James Meek, 2005

Translation Copyright © 2007 za srpsko izdanje, LAGUNA

Zauzet popravljanjem sveta, čovek je zaboravio da popravi sebe.

Andrej Platonov, Odgajalište novog čoveka

Samarin

Kada je Kirilu Ivanoviču Samarinu bilo dvanaest, mnogo godina pre nego što je, između mirisa udžbenika i kolonjske vode u devojačkoj torbi, osetio poseban miris dinamita, zahtevao je da mu stric dozvoli da promeni ime po ocu. Više nije želeo da bude „Ivanovič“. Njegov otac Ivan, od koga je potekao patronim, umro je kada je Kiril imao dve godine, ubrzo nakon majčine smrti, i od tada je on živio sa stricem. Stric mu se zvao Pavle, pa zašto ne bi mogao da bude Kiril Pavlovič? Kada mu je stric rekao da ime po ocu ne može da promeni, jer tako nalažu običaji, te da i počivši očevi imaju svoja prava i zahtevaju poštovanje, dečak je ljutito ućutao, stisnuo usne i skrenuo pogled, glasno udišući i izdišući kroz nos. Stric je poznavao ove znake. Viđao ih je svakih nekoliko meseci, kada bi dečaka izneverio neki drug ili kada bi mu rekli da ugasi svetiljku za čitanje i spava ili kad bi pokušao da spreči strica da kazni slugu.

Onda je dečak uradio nešto neuobičajeno. Pogledao je u svog staratelja i nacerio se, a zatim je počeo da se smeje. Utisak koji je ostavljao pogled dečakovih tamnosmeđih očiju uperen pravo u stričeve oči, uz smeh, još ne muški – dečaćki glas se nije promenio – ali ni dečji, bio je uznemirujući. „Striče Pavle“, rekao je

dečak. „Možete li od sada da me zovete jednostavno 'Samarin', dok ne budem mogao sam sebi da biram imena?“

Tako je dvanaestogodišnjak uspeo da ga zovu, bar kod kuće, samo prezimenom, kao da živi u kasarni. Stric je voleo svog bratunca. Mazio bi ga kad god je mogao, mada je Samarina bilo teško razmaziti.

Samarinov stric nije imao decu i bio je toliko stidljiv u pristupu žena da je teško bilo reći sviđaju li mu se ili ne. Imao je čin jedva vredan pomena i veliko bogatstvo. Bio je arhitekta i graditelj, jedan od onih privlačnih ljudi čija korisnost delanja nadmašuje snobizam, pokvarenost i glupost onih od čijeg pokroviteljstva zavisi. Dok je Samarin rastao, ljudi u Radugi, gradu na Volgi u kojem su on i njegov stric živeli, prestali su da o njemu misle kao o nesrećnom siročetu i počeli se prema njemu odnositi kao prema *šćaslživščiku*, srećkoviću.

Ugledu Samarinovog strica među konzervativnim plemstvom nije naškodilo to što ga politika nije zanimala. Kružok brbljivih liberala nije se okupljao u njegovoj gradskoj kući, nije bio pretplaćen na sanktpeterburške časopise i odbio je da se uključi u reformu društva. Ipak, reformisti su ga stalno zvali da im se pridruži. Nije se on uvek držao po strani. U ludo leto 1874, mnogo pre nego što se Samarin rodio, njegov stric bio je jedan od studenata koji su poput misionara išli među seljake pozivajući ih na ustanak. Seljaci nisu imali pojma o čemu studenti govore, sumnjali su da im se rugaju i molili ih, uz zbuñen šapat i gurkanje, da odu. Samarinov stric imao je sreće da izbegne progon u Sibir. Nikada nije povratio izgubljeni ponos. Jednom mesečno pisao bi dugačko pismo ženi koju je upoznao tih dana, koja je sada živela u Finskoj, ali spalio bi ga baš pre nego što će ga poslati.

Samarin je, izgleda, povukao na strica u svom odnosu prema politici, mada ne i u ponašanju prema ženama. Prošao je kroz školu i mesni univerzitet, gde se upisao za inženjera, ne pristupivši nijednom debatnom društvu, diskusionim klubovima ili

poluilegalnim marksističkim krugovima koje su činili radikalni studenti. Nije uživao u obuci niti se mešao sa militantnim antisemitima koji su dangubili na stepeništu univerziteta, blenući u karikature gulikoža Jevreja kukastih noseva u knjigama koje su donosili torbari. Mnogo je čitao – stric bi mu kupovao svaku knjigu koju poželi, na bilo kom jeziku – odlazio na plesove i od sedamnaeste godine provodio duge letnje raspuste u Sankt Peterburgu. Kada ga je jedan drug upitao za nalepnice na koferu na nemačkom, francuskom i engleskom, nasmešio se i rekao da je kupovina nalepnica mnogo jevtinija od putovanja u inostranstvo. Imao je mnogo prijatelja ili, tačnije rečeno, mnogo studenata ga je smatralo prijateljem, mada, kada bi se zamislili, većina je na prste jedne ruke mogla da izbroji sate koje su provele s njim. Žene su ga volele jer je dobro plesao, nije pokušavao da se što pre napije i slušao ih je sa iskrenim zanimanjem kada su govorile. Umeo je u potpunosti da posveti pažnju jednoj ženi, što ne samo da joj je godilo tokom razgovora, već je i kasnije imala utisak da je vreme koje su proveli – bez obzira na to koliko je bilo kratko, a obično jeste – bilo ponuđeno iz dragocenog skladišta, vreme koje je Samarin mogao i morao da iskoristi da nastavi veliki zadatak. Činjenica da niko nije znao koji je to veliki zadatak samo je pojačavala taj osećaj. Pored toga, dobro se oblačio, trebalo je da nasledi veliko imanje, bio je pametan i sve u vezi s njim, njegova pamet, snaga, čak i njegov izgled – visok, pomalo suvonjav, guste smeđe kose do ramena i očiju čiji se pogled menjao od spokojne odsutnosti do iznenadnog oštrog usredsređivanja – govorilo je o čoveku koji se suzdržava da pokaže pravog sebe iz obzira prema onima manje nadarenim.

Govorkanja o drugim Samarinovim licima ljudi nikada nisu strpljivo saslušali, ne zato što su mislili da glasine podstiče zavist već zato što su smatrali kako su klevete suviše mračne. Primali su ih kao novinske člančice koji izveštavaju o čudnim događajima u drugim malim provincijskim gradovima nalik

Radugi (mada nikada u Radugi): čitali su ih sa zanimanjem, ali nikada nisu verovali u njih, a kamoli dopuštali da na njih utiču. Kolala je priča o tome kako je, kada je Samarin imao petnaest godina, neko video njega i njegovog strica kako šetaju, i kako je on pričao, gestikulirajući kao da nešto objašnjava, a sedokosi stric je slušao, ćutke, klimajući glavom, sa rukama iza leđa, skoro sa poštovanjem. Tih dana na selu su bili nemiri. Besni što i dalje zemljoposjednicima plaćaju povlasticu što su oslobođeni kmetstva pre četrdeset godina, seljaci su spaljivali plemićke kuće. Samarinovog strica su zvali da nadgleda obnavljanje kuća. On je vodio momka sa sobom u posetu porodicama iz nižeg plemstva čije su kuće bile spaljene. Jedan svedok je rekao, a bila je njegova reč protiv svih drugih, da je čuo razgovor između strica i bratanca posle jedne takve posete porodici plemića najnižeg staleža, koji je izgubio sve, te da su se njih dvojica tome smejali. „Prvo sam čuo dečaka kako se smeje, a onda mu se stric pridružio!“ Tako je očevdac rekao.

Kada mu je bila dvadeset prva, 1910. godine, Samarin je počeo da provodi vreme sa Jekaterinom Mihajlovnom Orlovom – Kaćom – studentkinjom sa njegove klase, kćerkom rektora univerziteta. Išli su zajedno u šetnju, na zabavama razgovarali u nekom uglu, plesali. Jednog dana u rano proleće, Kaćin otac je naredio da se veza prekine. Samarin ga je ponizio, rekao je, prilikom godišnjeg obraćanja studentima završne godine. Dok je Orlov govorio kako su studenti srećni što su mladi u eri kada Rusija postaje bogata, prosvučena demokratija, Samarin je počeo da se smeje. „Nije se zakikotao ili prigušeno smejao“, rekao je Orlov. „Glasna rika, jača od smeha, kao kakva divlja zver u našoj akademskoj šumici.“

Bio je raspust i Orlov je odveo kćer u seosku kuću jednog pokrovitelja univerziteta. Samarin je saznao da se neki student dogovorio da se sretne s Kaćom na imanju kako bi joj čitao svoju poeziju. Ubedio ga je da zajedno odu do kapije imanja, čak mu je nagovestio da Kaća voli muškarce obučene u odeću svetlih boja. Nedugo pošto što su njih dvojica krenuli seoskim

putem ka kući, Samarin na biciklu, a ovaj drugi na konju, dogodila se neuobičajena nezgoda. Konj, koji je uvek bio pitom, zbacio je pesnika baš kada su prolazili pored dubokog mulja. Pesnikovo belo odelo i bež engleski kišni mantil bili su prekriveni prljavštinom, a on je povredio članak. Samarin mu je pomogao da se ponovo popne na konja i pesnik se vratio. Ponudio mu je da on isporuči pesme pre nego što se vrati da ga doprati do kuće i pesnik se složio. Rastali su se.

Na oko kilometar i po od kuće, Samarin je nastavio put pešice, gurajući bicikl jednom rukom i držeći studentove pesme u drugoj. Stihovi su bili pod velikim uticajem ranih radova Aleksandra Bloka. Često su se pojavljivale reči „mesec“, „tama“, „ljubav“ i „krv“. Kada je pročitao sve pesme Samarin se zaustavio, iscepao papir na osam urednih kvadrata i bacio u jarak kraj puta. Nije bilo vetra i papirići su pali na površinu vode koja se od otopljenog snega slivala sa polja.

Na kapiji imanja stajao je stražar. Njemu su svi studenti izgledali isto i kada se Samarin predstavio kao pesnik nije mu ni palo na pamet da mladić možda laže. Samarin je upitao da li bi mogao da se vidi sa Kaćom u baštenskoj kući pokraj ribnjaka i stražar je otišao da je pozove. Samarin je odgurao bicikl do baštenske kuće, ulegnute, trule građevine prekrivene svetlozelenom mahovinom, naslonio bicikl na drvo i seo na suvo parče stepenica. Popušio je nekoliko cigareta, posmatrao pužu kako mili vrhom njegove čizme i prolazio rukom kroz žbun kopriva dok se nije ožario. Sunce je izašlo. Kaća je došla kroz mokru, nepokošenu travu, u dugačkom smeđem kaputu i sa šeširom širokog oboda. Nasmešila se kada je ugledala Samarina. Sagla se i uzela nešto sa zemlje. Kada je sela pored njega, držala je buket visibaba. Samarin joj je ispričao šta se dogodilo sa pesnikom.

„Ne bih smela da se viđam s vama“, reče Kaća.

„Dao mi je svoje pesme“, kazao je Samarin. „Izgubio sam ih. Nisu bile dobre. Doneo sam nešto drugo da vam pročitam. Hoćete cigaretu?“

Kaća je odmahнула glavom. „Pišete li poeziju sada?“, upitala je.

„Nisam ja ovo napisao“, rekao je Samarin, vadeći presavijeni pamflet iz unutrašnjeg džepa kratkog kaputa. „I ovo nije poezija. Mislio sam da bi vas zanimalo. Čuo sam da nameravate da postanete terorista.“

Kaća se nagla napred i nasmejala. „Kirile Ivanoviču! Kakve to gluposti govorite?“ Imala je savršene zubiće. „Stalno zbijate šalu.“

„Terorista. Kako to zvuči? Morate da se naviknete na tu reč. 'Terorista'.“

„Uozbiljite se! Uozbiljite se. Kada sam sa vama pričala o politici? Vi bolje od svih znate kakvo sam ja lakomisleno biće. Teror, ne sviđa mi se čak ni da to izgovorim. Osim ako ne govorite o onome kada smo postavili vatromet iza ribara što su pecali kroz led za Novu godinu. Prerasla sam to. Sad se ponašam kako dolikuje gospođici. Moda. O tome me pitajte! Sviđa li vam se ovaj kaput? Tata mi ga je kupio u Peterburgu. Lep je, je l' da? Dosta. Tako.“ Kaća je spustila cveće na stepenik između njih. Stabljike behu zgnječene na mestu gde ih je prvi put stegla. Sklopila je ruke na krilu. „Nije ni čudo što tata ne želi da se vidate sa mnom ako ćete me tako ismevati. Pa čitajte, hajde.“

Samarin je otvorio pamflet i počeo da čita. Čitao je dugo. U početku, Kaća ga je posmatrala sa čuđenjem koje se može videti na licima ljudi kada neko naglas izgovori nešto što odgovara njihovim najdublje sakrivenim mislima; ili pak nalik izrazu lica devojke kojoj je na samom početku udvaranja predloženo nešto razvratno. Posle nekog vremena, ipak, Kaća je suzila svoje plave oči i sa njenog glatkog, belog lica nestao je poslednji trag crvenila. Okrenula se od Samarina, skinula šešir, popravila sjaj-noplave čuperke na čelu, uzela od njega jednu cigaretu i zapalila je, naslonjena na podlakticu.

„U prirodi pravog revolucionara nema mesta ni za kakav romantizam, sentimentalnost, zanos i oduševljenje“, čitao je Sa-

marin. „Nema mesta ni ličnoj mržnji ni osveti. Revolucionarna strast, koja njima postaje uobičajeno stanje svesti, mora u svakom trenutku biti spojena sa hladnom proračunatošću. Nikad i nigde ne smeju da budu ono na šta ih podstiču njihove lične sklonosti, već ono što nalažu opšti interesi revolucije.“

„Slušajte ovaj deo, Kaća: 'Kada drug zapadne u nevolju, revolucionar, odlučujući da li bi on trebalo da bude spasen ili ne, ne sme da razmišlja o ličnim osećanjima, već jedino o dobrom revolucionarnog cilja. Stoga moraju da odmere: na jednom tasu, koliko je taj drug koristan, a na drugom količinu revolucionarne energije potrebne da se on oslobodi, pa tek potom da odluče šta će da prevagne.'“

„Kakve veze ovaj čudan dokument ima sa mnom?“, upita Kaća.

„Kruži priča o planu da vam se poveri uređaj i meta.“

„Trebalo bi da gledate svoja posla“, reče Kaća.

„Nemojte da ga uzimate. Verujem da je namera da vas žrtvuju i označe kao jevtin gubitak.“

Kaća se kratko, slabo nasmeja. „Čitajte dalje“, reče.

Samarin je čitao: „Revolucionar ulazi u svet države...“

Izbacujući dim i gledajući u daljinu, Kaća ga je prekinula: „'Revolucionar ulazi u svet države, klase i takozvane kulture i živi u njemu samo zato što veruje u njegovo brzo i potpuno uništenje'“, odrecitovala je. „Nije revolucionar ako oseća sažaljenje prema bilo čemu na svetu. Ako je sposoban, mora da se suoči sa uništenjem situacije, odnosa ili bilo koje osobe koja je deo sveta – sve i svako moraju da mu budu podjednako odvratni. Gore po njega ako na ovom svetu ima porodicu, prijatelje i one koje voli; nije revolucionar ako može da se suzdrži.' Eto. Ako radite za policiju, sad možete da dunete u pištaljku.“

„Ne radim za policiju“, reče Samarin. Presavio je pamflet i lupkao njime po kolenu. „Mogao sam da izgubim ovo zajedno sa poezijom, zar ne? Upamtili ste katehizam revolucionara.“

Pametno.“ Malo je spustio glavu i izvio usne u osmeh koji nije uspeo. Ispala je grimasa. Kaća baci opušak u korov i nagnu se napred da uhvati izraz sumnje na njegovom licu, izraz koji je dva da je videla ranije. Samarin je lagano okrenuo glavu od nje, Kaća se još više nagla. Samarin se okrenuo, Kaća se okrenula za njim, jedan tren dah joj bio je na njegovom obrazu, zatim se on uspravio i osvrnuo. Kaći iz grla dopre slab zvuk, koji je odavao prezir, veselje i otkriće u isto vreme. Stavila je ruku na njegovo rame i on se okrenuo prema njoj, zagledavši joj se u oči iz neposredne blizine. Bili su toliko blizu da su mogli da kažu gledaju li jedno drugom u niti dužice ili u crne rupe zenice i zapitaju se kakav značaj one imaju.

„Čudno“, reče Kaća, „ali imam osećaj da konačno gledam u pravog vas.“ Glas joj beše pun bliskosti, ne šapat, već lenjo, lagano mrmljanje, isprekidano predenje. Samarin prstom pređe preko skoro nevidljivih malja na njenoj gornjoj usni.

„Zašto je tako nepodnošljivo?“, reče Samarin.

„Šta?“, kaza Kaća.

„Gledati u ono čime te gleda onaj ko te gleda.“

„Ako mislite da je nepodnošljivo“, rekla je Kaća, „onda nemajte da podnosite.“

„Neću“, reče Samarin i spusti usne na njene. Oči im se zatvorile i oni se zagriše. Kao varka, ruke su im se pristojno kretale preko leđa onog drugog dok su se sve žudnije ljubili. Bilo je na ivici nasilja, na ivici zuba i krvi kada su začuli viku u daljini. Kaća ga je odgurnula i sedeli su gledajući se, dišući duboko i zlovoljno, kao uživaoci opijuma iznad tinkture koju su prosuli prepirući se.

„Morate da idete“, reče Kaća. Klimnu prema pamfletu. „Tamo. Onuda. Zna li poglavlje drugo, član 21?“

Samarin stade da prelistava, ali pre nego što je uspeo da ga pronađe Kaća poče da ga recituje, zastajući da udahne: „Šesta i važna kategorija jeste kategorija žena. Trebalo bi ih podeliti u tri osnovna tipa: prvi, one frivolne, lakomislene i dosadne

žene koje možemo da koristimo onako kako koristimo treću i četvrtu kategoriju muškaraca; drugi, žene koje su vatrene, nadarene i posvećene, ali nam ne pripadaju, jer još uvek nisu dostigle pravo, mirno i praktično revolucionarno razumevanje: njih moramo koristiti kao muškarce iz pete kategorije; i, konačno, postoje žene koje su potpuno sa nama, to jest one koje su potpuno upućene i koje su prihvatile naš program u celosti. Trebalo bi da cenimo te žene kao naše najveće bogatstvo bez čije pomoći ne bismo mogli.“

Prošli su meseci pre nego što je Samarin ponovo video Kaću. Jednoga jutra čekao ju je na stanici. Univerzitet je imao lošu biblioteku i vlasti su, povremeno, iz Penze slale vagone opremljene policama i stolovima da bi studentima omogućile pristup posebnim naslovima. Samarin je kod kuće imao sve knjige koje su mu bile potrebne, ali tog najtoplijeg dana maja, kada je došao voz-biblioteka, bio je napolju. Stigla je Kaća u beloj haljini, nije imala šešir i nosila je veliku, skoro praznu torbu. Bleda koža joj je preplanula i bila je mršavija i zabrinutija. Izgledala je kao da je loše spavala. Duvao je topao vetar i zviždalo je u krošnjama jablanova u nizu iza stanice. Samarin ju je pozvao, ali se ona nije osvrnula. Ušla je u vagon-biblioteku.

Samarin je seo na klupu na peronu, posmatrajući vagon. U gradu je nešto gorelo, iznad krovova se izvijao crni dim. Vetar je bio toliko jak i vreo da se činilo da će sigurno naići oluja, ali nebo je ostalo vedro, samo se dim širio. Sedeo je na klupi i posmatrao studente kako dolaze i odlaze. Klupa je bila u hladovini ispod staničnog krova i zaklonjena od vetra, ali krovne daske počele su da klepeću. Studenti su se kretali kroz oblake prašine, zatvorenih očiju, žene su jednom rukom skupljale suknje, a drugom držale šešire. Samarin je mogao da oseti dim paljevine. Drveće je šuštalalo, a onda hućalo kao vodopad. Kada više nije bilo studenata koji su čekali ispred, na vetru, počeo je da broji one koji su izlazili. Osećao je miris požara. Oblaci su dolazili. Teški, dizali su se dok ih je posmatrao. Niko nije

ostao na peronu. Vazduh je smrdeo na prašinu, dim i ozon. Postalo je veoma tamno. Nebo je izgledalo kao nizak krov. Iz vagona je istrčao poslednji student. Samarin ustade i pozva ga. Student je otrčao oko vagona, preko šina i prema poljima, podignute kragne. Ne zaustavljajući se, jednom se okrenuo i pogledao Samarina. Bila je to poruka iz budućnosti. Video je nešto što nije želeo ponovo da vidi i samo je želeo da pogleda Samarina još jednom u lice, da bi mogao da kaže: „Video sam Samarina tog dana“.

Kaća jedina nije izašla. Samarin je otišao do vagona. Čitaonica je bila pusta i stolovi prazni, osim primerka *Osnovno o pari* koji je Kaća koristila i nekih njenih beležaka. Napisala je pesmu. „Volela je kao što samoubice vole zemlju ka kojoj padaju“, napisala je:

*Zaustavljala ih je, grlila i njihov bol prekidala,
Ali ona je neprekidno padala, skakala,
Udarala o zemlju, umirala i kroz nju ponovo padala.*

Samarin je zatvorio knjigu, otišao do vrata bibliotekarove kancelarije i naslonio uho na dovratnik. Vagon je tako glasno škripao na vetru da ništa nije mogao da čuje. Nije mogao da kaže čuje li sa druge strane vrata šapat ili je to vetar i huk drveća. Nalet vetra podigao je pesak i slamu i nosio ih, dobijući duž šasijske vagona, kao poplava pacova što teku između točkova. Samarin se odmače od vrata i glas neke žene dopirao je spolja. On istrča iz vagona u prašinu i pogleda levo i desno po peronu. Nije bilo nikoga. Čuo je sirene vatrogasne brigade u gradu. Ponovo je čuo ženini uzvik, koji nije zvučao ni prestrašeno ni zadovoljno ni besno, već samo kao da hoće da ispusti glas, kao vuk ili gavran. Bio je daleko. Samarina po ramenu udari kamen, i drugi po glavi i jedan u obraz; od njega mu poteče krv. Rukama je pokrio glavu i otrčao ispod krova koji je natkrivao peron. Zvuk poput topovskih đuladi bačenih na grad iz nepresušnog bunkera zaglušio je vetar i vazduh je postao

beo. Oluja sa gradom trajala je dva minuta i kada je prestala, ostaci lišća visili su sa drveća kao krpe. Na zemlji je bilo leda do članaka. Samarin zatim vide kako se vrata vagona otvaraju i Kaća silazi, s torbom na leđima. Nešto teško vuklo je tu torbu naniže. Podigla je pogled i ugledala ga. Samarin je pozva i ona počela da beži niz prugu. Krenuo je za njom. Okliznula se na led, pala i on je sustiže. Ležala je na ledu, pola na leđima, pola na boku. Samarin kleče, a ona ga pogleda kao da je došao ujutro da je probudi posle mnogo noći i dana spavanja. Dodirнула je posekotinu na njegovom obrazu i polako povukla vrh prsta umrljan krvlju. Počela je da drhti od hladnoće. Upitala je Samarina: „Kuda?“ Kuda? Samarin je uze za ruke i podiže je s leda koji se polako topio. Voda je kapala s nje i drhtala je. Odmakla se od njega nekoliko koraka, uzela torbu, pogledala unutra, privila je na grudi i nasmejala se. Samarin joj je rekao da mu je da. Nastavila je da se smeje i potrčala niz prugu. Samarin je trčao za njom, uhvatio je oko struka, a ona je pala licem unapred. Bila je jaka i pokušala je da pokrije torbu telom. Samarin se rvaao sa njom, pokušavajući da je okrene, golenjače su mu bile mokre od leda; priljubio je kolena uz njene butine, ruke su kopale ispod nje tamo gde je držala torbu privijenu uz stomak. Mirisao joj je kosu i vlažni pamuk njene haljine a njen mekani struk koprcalo se u njegovim rukama kao riba. Desnu ruku joj je gurnuo između nogu, levu podigao do grudi, i ona bez jauka pusti torbu, izmigolji se i razdvoji njegove ruke, mekane, hladne dlanove na njegovim zglobovima. Zgrabio je torbu, otkotrljao se od nje i ustao.

„Vratite mi“, rekla je, i dalje ležeći i gledajući ga.

Samarin je otvorio torbu. Unutra je bio eksploziv. Izvadio ga je i bacio joj torbu. Kaća stade da drhti.

„Bolje ja nego vi“, rekao je.

„Romantično“, rekla je Kaća jednoličnim glasom. „Podbacili ste pre nego što ste i počeli.“

„Mogu dalje da ga bacim.“

„Bacićete ga u reku. Nikada ga nećete upotrebiti.“

„Zašto da ne?“, rekao je Samarin, smešeći se i gledajući teški paket u svojoj ruci. „To je bolje nego da sam planirao.“

Kaća je ustala. Istopljeni led ostavio joj je tamne pruge na izgužvanom prednjem delu haljine. Sa krajeva kose visila su joj zrnca grada. Pogledala je nadole, počela da se čisti, zatim zastala i pogledala Samarina. Lice joj se izmenilo. Postalo je toplo, željno i zainteresovano. Prišla je Samarinu, priljubila svoje telo uz njegovo, obgrlila ga i poljubila u usta.

„Da li me stvarno toliko volite?“, upitala je.

„Da“, kazao je i prislonio usne uz njene. Kaća je zgrabila bombu iz njegove opuštene ruke, obavila nogu oko njegovog gležnja, gurnula ga tako da je izgubio ravnotežu i otrčala pre nego što je mogao da je uhvati.

Dve nedelje kasnije uhapšena je i optužena zbog zavere za izvršenje terorističkog čina.

Berberin i skupljač bobica

Sredinom oktobra devet godina kasnije, u delu Sibira između Omska i Krasnojarska, visok, vitak muškarac obučen u dva kaputa i dva para pantalona išao je sa severa ka pruzi. Pratio je reku, hodao kroz divlji beli luk, oskoruše i breze na stenama iznad brzaka, nekoliko kilometara pre mosta. Uši su mu štrčale iz kovrdžavih pramenova crne kose koja je dopirala do vrata, kroz zamršenu bradu jezikom je ovlažio usne. Gledao je pravo preda se i hodao čvrsto, ne spotičući se, ne toliko kao neko ko zna kuda ide, već više kao da je mesecima hodao prema belom suncu i namerava da hoda dok ga ne ubiju ili zaustave. Sagnuo se i desnom rukom dotakao parče žice koje je držalo spojene gornje delove njegovih čizama sa donovima. Levu podlakticu je jako pritiskao uz grudi.

Bio je nekoliko stotina metara od pruge kada je začuo zvižduk lokomotive. Nije bilo vetra i drveće je zadrhtalo od zvuka na horizontu. Njegova sigurnost i smer kretanja se promeniše; gledao je oko sebe otvorenih usta, ližući usne. Žmirnuo je pogledavši ka svetlosivom nebu i dah mu posta dublji. Ponovo začuvši zvižduk, nasmešio se i ispustio zvuk koji bi mogao da bude deo reči ili smeh čoveka koji je zaboravio kako se smeje, ali ipak pokušava.

Kada se zvižduk oglasio po treći put, bliže, čovek trkom zaobiđe rečnu okuku i ugleda most. Lice mu posta bezizražajno i on jurnu ka ivici vode. Čučnuo je, desnom rukom zahvatio vodu, ispljuska se po licu i malo popio. Brzo je pogledao ka mostu i iza njega kroz drveće, opustio je levu ruku i izvadio paket iz kaputa, umotan u platnenu krpu. Uzeo je težak kamen i gurnuo ga u platno, pa čvrsto zavezao dva krpena kraja u čvor. Zamahnuo je, bacio paket i on je nestao u reci. Gurnuo je ruke u vodu i oprao, protresao ih, zavrnuo rukave kaputa iznad zglobova i ponovo oprao ruke.

Lokomotiva je prešla preko mosta; tamnozeleni zver išarana bledom korozijom, kao malahit, milela je preko tankog raspona vukući niz stočnih vagona. Zvižduk se čuo niz klisuru i težina voza pritiskala je železničke pragove uz ječanje drveta i vrisak nepodmazanog gvožđa i čelika. Mileo je kao da ima mnogo puteva koje može da odabere umesto ovog jednog; pahulje čađi i komadići slame lebdeli su vazduhom ka reci. Jedan vagon ljuljao se sleva nadesno i pored zvuka mašine i voza čuo se kašljucavi zvuk kao da neko zabija sekiru u dasku.

Vrata vagona naglo se otvoriše i u njima se pokaza čovek, okrenut leđima, u vojničkim pantalonama i belo košulji jednom rukom se držao, a drugom pokušavao da uhvati uzde konja. Konj se propinjao i prednjim nogama udarao čoveka. Iza njega je još konja divlje pružalo glave prema svetlosti. Kada se vagon nagnuo prema reci, čovek je ispao i preleteo preko ograde. Pao je pedeset metara niže, u kameniti plićak. Mahao je udovima dok je padao, kao da je u isto vreme pokušavao da leti, da prvo spusti noge i prikupi snagu za trenutak udara. Oči su mu bile otvorene, kao i usta, obrazi razvučeni ali nije vrištao. U vodu je pao stomakom. Voda se podigla praveći oko njega bele skute, a kada se povukla čovek se nije pomerio; ležao je na šljunku, a blaga struja zapljuskivala ga je na obodu reke.

Konji, njih pet, skotrljali su se iz vagona za čovekom. Bili su priklješteni između voza u pokretu i niske, zardale zaštitne ograde mosta. Jedan je odmah pao u vodu, uza samu obalu, blizu čoveka, uz prasak kao da je mina eksplodirala. Drugi su se borili za prostor na parapetu mosta. Zdepastu riđu kobilu povukao je vagon, am joj se zakačio za isturenu kuku i vukao ju je dok je kasala i skakutala i borila se, sve do otvora tunela na drugom kraju mosta, gde je slomila vrat.

Tri preostala konja pokušala su, stružući nogama, da dođu do bezbednog prostora između voza i ograde. Mesta je bilo samo da idu u koloni po jedan, i to jedva, ali jedan od njih, veliki mršavi konj, crn kao ugalj, pokušavao je da krene u suprotnom smeru. Propinjao se i spuštao noge na drugog konja, na dorata, stajući mu na put. Vranac je povratio ravnotežu i ponovo se propeo. Dorat je grunuo napred i crni je bio na vrhu, noge su mu visile preko vrančevog vrata.

Dok su dorat i vranac stajali tako upetljani, kao bokseri ošamućeni od udarca, mora da je voz gurnuo trećeg konja, belog ždrepcu, ili je on pobesneo, tek je jurnuo ka ogradi i proturio glavu preko ivice, ka reci. Bio je vezan za dorata, izvukao ga je ispod crnog konja i povukao za sobom. Dorat i dogat su leteli dole, tako nalik Pegazu, nezgrapni u vazduhu, ukočenih udova i poput groma udarili u površinu vode iznad rečnog šljunka.

Preživeli konj, vranac, napravio je nekoliko koraka unazad, zaustavio se i lakim galopom krenuo u smeru suprotnom od kretanja voza, nazad, tamo odakle je došao. Prostor između zaštitne ograde i vagona proširivao se kako je konj napredovao i on je ubrzao dok se poslednji vagon ljuljao preko mosta. Voz je nestao u tunelu i konj je galopom odjurio na zapad, kroz paprat i duboku travu pokraj pruge.

Čovek kraj reke stajao je mirno i slušao dok zvuk voza nije utihnuo. Otpertlao je čizme, skinuo oba para pantalona i krenuo u reku ka mestu gde je bacio paket. Voda mu je dosegala do mršavih, belih butina. Tražio je sat vremena, polako, osmatrajući

bistru vodu, korak po korak, napred-nazad. Dvaput je posegao dole i sklopio ruku oko bledog kamena.

Izašao je, seo, obukao pantalone i obuio čizme. „Kakva budala“, rekao je naglas.

Hodao je uz ivicu vode dok nije stigao do podnožja mosta. Dorat je još bio živ, klatio je glavom boreći se protiv svetlucavog oblaka komaraca; navaljivala je voda oko paralisanog tela, oko velike, mekane, tople stene od mesa. Reka je izbacila na obalu vojnika koji je pao sa voza i drugog konja. Vojnik je bio mrtav. Pantalone su mu bile od finog materijala, a čizme uvozne. U džepovima nije imao ništa. Čovek je skinuo čizme i probao ih. Nije mogao da ugura noge u njih. Vratio je čizme na leš, okrenuo telo licem nadole i izvadio nož iz džepa. Dugačko, tanko, pravougaono parče čelika, naoštreno duž jedne strane, a na suprotnom kraju imalo je privezanu filcanu traku kao dršku. Otišao je do jednog mrtvog konja, dogata, isekao parče kože sa jedne noge, odsekao parče mesa i stavio ga u usta. Zatim je otišao do ivice šume, uzeo pregršt lišća kiseljaka i čučnuo, žvaćući sirovo meso i lišće, gledajući oko sebe i posmatrajući vojnika. Kada je završio, popio je vode iz reke. Naslonio je uho uz stub mosta i slušao.

Otišao je do vojnika i podigao mu desnu ruku. Pogledao je uzvodno, odakle je došao, stavio vojniov zglob na kamen koji je zapljuskivao tanak mlaz vode i odsekao mu ruku, testirajući kroz ligamente i razdvajajući zglob više pritiskom nego oštricom sečiva. Krv je obojila kamen u tamno, poput oblaka se raširila vodom i u kovitlacu otišla niz struju.

Čovek je pustio da vojniov ruka padne u reku, uzeo otkinutu šaku i otrčao u šumu. Hodao je više od kilometra; iskopao rukama rupu u blatu, istrulelom lišću i zemlji. Položio je šaku i zakopao je. Vratio se na reku, oprao ruke i krenuo uz stene prema železničkom tunelu.

Nožni prsti sa šiljastim slomljenim noktima poput kandži virili su kroz vrhove čizama i kada je put postao strm, skinuo

je čizme i nabio ih u džepove spoljnjeg kaputa. Trideset metara naviše stub je bio položen na stenu, ali poslednjih deset metara do njega bili su skoro uspravni, nije bilo žbunja za koje bi se čovek uhvatio. Stajao je na ispućenoj ivici, teško disao; umiruće sunce na zapadu grejalo mu je leđa kroz debelu tkaninu kaputa dok je očima tražio pukotine na steni. Uhvatio se za prvi ispuć, ispućio levu ruku pravo nagore i povukao desnu nogu do ivice stene. Uspuzao se do mesta gde je stena postajala glatka; ispostavilo se da je pukotina koju je video kako vijuga nadohvat stuba senka nadole okrenutog lista peščara. Priljubio je ruke uz stenu i raširio noge kao tek rođeno biće koje pokušava da sisa i zagrlji ogromnu, kamenu majku izvan dohvata svojih čula. Popeo se previsoko da bi mogao da se pusti i padne. Žila kvarca išla je ukoso ka stubu. Čovek je osetio da će ga stena pustiti. Ispućio je zvuk, pola groktaj a pola jecaj, i zgrabio kvarc noktima desne, a zatim leve ruke; deo oslonca potreban da padne našao je u svetlucavom ispućanju, a preostali deo davali su nokti na nogama zabijeni u stenu. Dugačak, tvrd nokat na palcu desne noge zagrebao je niz stenu nekoliko centimetara i upao u skrivenu pukotinu. Čovek svom težinom skliznu na krtu trzalicu za gitaru tren pre nego što ju je iskoristio da se ponovo odgurne nagore i trenutak pre nego što se nokat otkinuo zgrabio je drugom rukom zardalu gvozdenu gredu potpornog stuba mosta. Visio je nekoliko sekundi, zatim se uhvatio i drugom rukom i povukao naviše tako da su mu se noge odmarale na metalu.

Popeo se uz stub. Bilo je lako, kao uz merdevine. Bol je udarao u ritmu pulsa dok se uspinjao. Pri vrhu je bio otvor što vodi ka stazi pored šina. Prošao je kroz njega i seo na ofarbane metalne ploče. Sunce samo što nije zašlo za drveće. Legao je na glatki metal između zakivaka i zatvorio oči.

Čuo je korake po tucanom kamenu između pragova i okrenuo glavu prema zvuku, ne ustajući. Oblaci su se razišli i nebo na zapadu bilo je narandžasto, linija horizonta beše ispresecana crnim borovima i dvema istovetnim izbočinama stena razbijenih

dinamitom sa svake strane. Biće koje je dolazilo išlo je peške i samo, oko trideset metara niz prugu, oniži, široki, mračni oblik koji lagano hoda u sumrak. Čovek je ustao i raširio ruke. „Brate!“, povikao je. Oblik koji je dolazio zaustavio se. „Ne plašite se! Sam sam, nemam oružje!“

Druga prilika se približila nekoliko koraka.

„Hajde, nemojmo da plašimo jedan drugog.“ Dva čoveka prišla su dovoljno blizu da vide lice jedan drugom. Čovek sa zapada imao je kapu, zimski kaput i paperjaste malje na bradi. Nosio je putnu torbu od debele, šarene tkanine.

Čovek koji se popeo rekao je: „Skupljao sam bobice. Samarin, Kiril Ivanovič.“ Pružio je ruku.

„Balašov, Gleb Aleksejevič.“ Ruka mu je bila duga, hladna, a koža mekana. Samarinova je bila grublja, topla, sa ispucalom kožom. Obojica su bili istih godina – tridesetak.

Samarin je seo na prugu i vezao čizme. Balašov ga je posmatrao držeći obema rukama torbu ispred sebe.

„Zašto pešaćite?“, reče Samarin. „Zar su vozovi prebrzi?“

„Više nema vozova. Samo vojni. Zabranjeno je putovati njima.“

„Video sam voz.“

„To je bio vojni voz. Češki. Česi pucaju ako pokušaš da se popneš.“

„Česi? Je l' ovo i dalje Sibir?“

„Sibir.“

Samarin je pažljivo gledao Balašova, kao da pokušava da odredi da li je lažov ili idiot. Balašov se nakašljao i pogledao u stranu. Stezao je ručicu torbe dok koža nije zaškripala. Pogledao je oko sebe, iza sebe, preko ivice mosta, izvijajući vrat. Povikao je, ispustio torbu i uhvatio se za ogradu. Torba je pala na zemlju, iskrenula se na stranu i stvari su se prosule. Balašov nije obraćao pažnju.

„Tamo dole su konji!“, rekao je. „Povređeni.“

„Mrtvi su“, reče Samarin. „Ispali su iz jednog vagona. Video sam kako padaju.“

„Jadne životinje. Jeste li sigurni? Trebalo bi da siđem. Možda je neki od njih još živ. Kada će ljudi prestati da koriste konje u ratovima?“ Pogledao je Samarina kao da se nada odgovoru.

Samarin se nasmejao. „Nećete sići dole. Skoro sam poginuo penjući se. Pa, imate mene. Sve ovo vreme skupljao sam bobice, a prvi čovek kog sam sreo kada sam izašao iz šume brine se više za konje koji idu u rat nego za ljude koji idu sa njima. Kao Engleskinja koja je otišla u pakao i videla milione prokletih bića koje muče demoni kako golim rukama toware vreli, užareni ugalj na kola koja su vukli magarci pa rekla: 'Oh, jadni magarci!'“

„Konji ne idu u rat“, reče Balašov. „Ljudi ih vode.“

„Ima još jedan mrtav konj tamo“, kaza Samarin, klimajući glavom prema ulazu u tunel.

Balašov se okrete, udahnu i potrča prema mestu na kome je ležao mrtav riđan, oko pedeset metara dalje. Samarin ga je gledao kako odlazi i kada ga je video kako se naginje nad životinju i stavlja ruku na njen vrat, čučnuo je pored Balašovljeve torbe. Otud je ispala mala, teška, uvezana rolna platna. Bile su tu vekna hleba, tegla paprika u turšiji sa kineskom nalepnicom i brošura *Devet tajnih načina da prekinete tugu*. Gledajući preko ramena da proveri gde je Balašov, Samarin razvi umotano platno. Unutra je bio komplet hirurških instrumenata, cela iskežena vilica šiljaka, oštrica i makaza u mekim gumiranim prorezima tkanine. Samarin je lagodno preturao po torbi i našao litarsku bocu špiritusa, pa pomirisavši otpi gutljaj. Izvadio je veliko platno, nekada belo, sada čvrsto od skorele krvi. Gurnuo ga je nazad u torbu zajedno sa brošuricom i izvadio poslednju stvar, novčanik veličine koverta sa magarećim ušima, zatvoren parčetom gumice. Otvorio je novčanik i iz pregrade postavljene masnim papirom izvadio fotografiju. Bio je to portret mlade žene, ne ukočeni snimak u najboljoj nedeljnoj odeći napravljen

u provincijskom studiju, već nešto intimno, stvarno i blisko; oslonila je glavu na ruku i verovatno gledala netremice u sočivo kamere – bilo je previše tamno da bi sa sigurnošću razaznao detalje. Na poledini slike nije bilo ničega. Stavio je novčanik i fotografiju u svoj spoljni kaput, uspravio torbu, stavio bocu, zavežljaj i tkaninu unutra i počeo da trpa hleb i paprike u usta. Jeo je brzo, pognute glave i pogleda uperenog nadole.

„Žao mi je“, reče on žvaćući, kada se Balašov vratio. „Hrana vam je ispala iz torbe. Bio sam gladan. Izvolite.“ Pružio je Balašovu ostatke hleba jednom rukom, dok je tresao papriku iz tegle i stavljao je u usta drugom.

„Ne brinite se“, reče Balašov. Odmahnuo je koricom. „Vaše zdravlje. Samo je sat hoda do Jazika.“

„Mogu li da uhvatim ekspresni za Peterburg odavde?“

„Dugo ste skupljali bobice.“

„Da. Da, jesam.“

„Rekao sam vam. Nema vozova“, reče Balašov. Gledao je u torbu. Ruke su mu udarale po unutrašnjim ivicama poput zarobljene ptice koja postaje sve luđa. „Jeste li videli kartonski novčanik? Unutra je bila fotografija.“

„Novčanik?“, reče Samarin. „Ne, ne verujem. Čija slika?“

„Ana Petrov..., ali vi je ne znate, naravno.“

„Ana Petrovna! Vaša žena?“

„Ne, nemam ženu.“ Balašov je na rukama i kolenima pretraživao prugu. Bio je skoro potpuni mrak. „Poznanica, to je sve. Zamolila me je da je odnesem u Verhnji Luk u vezi sa nekim dokumentima, ali... sada više niko ne izdaje dokumenta.“

„Kakva šteta što ste je izgubili! I šteta što ne mogu da je vidim. Ana Petrovna. To je ime koje dozvoljava da zamisliš bilo kakvu ženu, zar ne, Glebe Aleksejeviču? Plave kike, kratka crvena kosa, mlada studentkinja, stara babuška, možda hramlje, možda ne. Po takvom imenu možeš da naslikaš svoju sliku. Nije kao, znate, Jevdokija Filemonovna, koja može da bude sa-

mo brineta, sa bradavicama i velikim grudima. Ana Petrovna. Visoko moralna osoba, verovatno. Ili, da li je pomalo kurva, pitam se?“

„Ne!“, reče Balašov. „Ona je udovica konjičkog oficira, ima malog sina i veoma je moralna.“

„Odlično. Zadivljuje što ste od sebe napravili njenog potčrka.“

„U Jaziku imam radnju. Ponekad radim i kao berberin. Išao sam u Verhnji Luk poslom. Dva dana hoda. Imam tezgu. Svima skraćujem kosu, brijem one koji to žele.“ Balašov je pričao sve brže, otvarajući i zatvarajući torbu.

„Glebe Aleksejeviču!“, reče Samarin, stavljajući ruku na Balašovljevo rame. „Ne brinite se. Ne morate sve da objašnjavate. Vi ste miran građanin koji se pridržava zakona i koji ide svojim poslom. Pogledajte me, sada. Zar nisam ja onaj koji je divalj? Zar ne bi trebalo da ja objašnjavam ko sam?“

Balašov se nervozno nasmeja. „Mračno je“, reče.

„Ne tako mračno kao što će biti u tunelu“, kaza Samarin.

„Oh“, reče Balašov. „I vi idete u Jazik?“

„To je najbliži grad?“

„Svi ostali su daleko.“

„Onda moram da ih upozorim na čoveka koji me prati.“

Koračali su jedan pored drugog između šina, jedva vidljivih u noći bez zvezda. Kada su prošli pored mrtvog konja na ulazu u tunel, Balašov se prekrsti i promrmlja molitvu.

„Obično kada dvojica idemo noću kroz tunel držimo se za ruke“, reče Balašov.

„Pa, u Aziji smo“, reče Samarin. Balašov uhvati Samarina za ruku i povede ga u tunel. Koraci su im moćno zvučali na šljunku, a tama je unedogled šumela oko njih. Samarin se nakašljao i kašalj je odzvanjao, živ, duž nevidljivih zidova od cigle. Nakon nekoliko stotina metara Samarin se zaustavio. Balašov je pokušao da nastavi, ali Samarin je pojačao stisak na njegovoj ruci i, radije nego da se bori, Balašov je čekao.

„Plašite li se?“, upitao je Samarinov glas.

„Ne“, neodlučno odgovori Balašovljev glas.

„Zašto? Ja se plašim.“

„Bog je ovde.“

„Ne“, kaza Samarin. „Nema ovde nikoga. Ove tame se treba plašiti. Da zaspiš ovde i probudiš se u mraku i tišini.“ Pustio je Balašovljevu ruku. „Sam. Nemoćan da utvrdiš ko si. Možeš da slušaš zvuk svog glasa. Ali, da li si to zapravo ti?“ Činilo se da priča izdaleka, kao da se biće iza tih reči brinulo za mnogo stvari odjednom.

„Nisam sam!“, povika Balašov. Glas mu se valjao napred-nazad tunelom olakšavajući izoštrenom sluhu da ga premeri. Više nije bio beskrajan. Samarin je zgrabio Balašova i zagrlio ga. Oklevajući, Balašov stavi ruke oko Samarina i odgovori mu slabim zagrljajem.

„Žao mi je, prijatelju“, reče Samarin. „Naravno da niste sami. Ja sam ovde. Evo moje ruke. Predugo sam bio odsutan.“

Nastavili su. „Jednom sam nedelju dana bio izgubljen u šumi“, reče Balašov. „Bilo je ovo doba godine. Noću sam bio prestravljen od divljih životinja, ali nisam se usuđivao da potpalim vatru kako je zločinci ne bi videli. Ležao sam pod ćebetom u tami nakon celog dana hoda, pokušavajući da ne zaspim, dok nisam pomislio da će mi oči iskrvaviti od bola. Ponekad sam čuo vukove. Tišina je bila gora. Žudeo sam da čujem žabe ili sovu, iako zvuče kao duše koje mole da im dozvoliš da nastave, a umesto toga prošao bi sat u tišini i onda bi se nedaleko odatle začulo šuškanje i pomislio bih na zube zveri koja će me zgrabiti za nogu i vući iz tišine, a ja ću vrištati i preklinjati znajući da me životinja ne razume i da nema ni dobar ni loš razlog što to čini. U strahu i bolu zbog toga što sam ostajao budan, počinjao sam da shvatam da će užas u životinji kad se pojavi biti samo u meni. Plašio sam se okrutnosti i bola, da umrem sam u divljini, ali to ne bi bilo zbog vuka, vuk je samo deo Božjeg posla, a Bog

je dobar; sav užas ja sam nosio sa sobom, kao strah, i vuk bi ga uzeo od mene i više ne bi ostalo ništa između mene i Boga.“

„Šta ako to ne bi bila divlja zver? Šta ako bi bio drugi čovek?“, tiho reče Samarin.

„To ne bi bilo tako strašno. Do samog smrtnoga časa nadao bih se da će me spasti od užasa u nama samima, da će se predomisliti. Verovao bih da greši. Ali tada zveri nisu došle, niko nije dolazio noću. Na kraju bih zaspao i umesto noćnih mora sanjao sam divne snove, o raju i sećanju na večnost zadovoljstva. Kada bih se probudio, kada bih shvatio da sam se probudio, bio sam očajan, kao da je neko koga najviše volim umro. Hodao sam kroz dan i sećanje na san bi izbledelo dok se unoc ponovo ne bih prestravio. Jedne večeri video sam seoska svetla i znao sam da sam spasen. Ali u meni je rastao novi užas, jači od onog starog. Plašio sam se da će mi sve noćne more koje nisam imao za vreme boravka u divljini doći odjednom prve noći u skloništu.“

Samarin je stao i prišao bliže Balašovu. Njegov dah dodirnuo je Balašovljevo lice. „Jesu li?“, prošaputao je. „Da li se to dogodilo?“

„Ne!“, reče Balašov, pokušavajući da skloni lice od Samarinovog vrelog daha. „Nikada nisu došle.“

„Naravno da nisu“, kaza Samarin. „Naravno da nisu. Dobro. Haj’mo.“

Dva čoveka izašla su iz tunela u miris ariša sa svake strane prokopa. Pala je oblačna noć i nije se videlo ništa osim sjaja na mestu gde je bila pruga i slabe crne nazupčenosti drveća naspram neba. Jato gusaka preletelo im je iznad glava, oglašavajući se poput šarki prozorskih kapaka. Samarinove raspadnute čizme klizale su se klepećući po pragovima.

„Koja je godina?“, reče Samarin.

„1919.“

„Još uvek je rat, pretpostavljam.“

„Drugačiji rat. Onaj u kome ne možeš da razumeš ko je na kojoj strani. U starom ratu, onom protiv Nemaca i Austrijanaca,

bili su naši protiv njihovih. Sada su više naši protiv naših. Postoje Beli i Crveni. Beli su za cara – on je sad mrtav, Crveni su ga ubili – a Crveni su za to da svi budu jednaki.“

„Za šta ste vi, Glebe Aleksejeviču?“

Balašov je dugo ćutao. Naposljetku je rekao, otežući: „Svi su jednaki pred Bogom.“

„Ali kako se živi na taj način?“

„Kakav ste vi osuđenik?“

Samarin, koji je bio napred, zastao je i okrenuo se. Mesec je izvirivao iza oblaka i škrto svjetlo razmazalo je lica ljudi u dečje senke. Samarino lice izgubilo je živost i poravnalo se u prazno mrtvilo.

„Mislio sam da nam se u Sibiru ljudi obraćaju kao 'nesrećnicima'“, rekao je.

Balašov načini korak unazad. „Pa da, ali... vi ne govorite kao zatvorenik.“

„To je dobro posle pet godina provedenih među njima.“ Lice mu se polako otkravljivalo, i čim je oživelo, izgledalo je kao da mrtva praznina koja je prešla preko njega zapravo nikada nije ni postojala. Otkinuo je struk paprati i počeo da kida listiće. Otpevao je nekoliko stihova pesme, pretiho da bi Balašov mogao da razazna reči, osim fraze *među svetovima*.

„Prekršio sam zakon i pobegao s robije“, reče Samarin. „Ali nisam zločinac.“

„Politički?“

„Da.“

„Vi ste intelektualac. Socijalista.“

Samarin se nasmeja i pogleda u Balašovljeve oči, bistre i poznate. „Nešto od te sorte“, reče. „Pobegao sam iz Belog Sada. Čuli ste za njega? Hiljadu i po kilometara severno odavde.“

„Je l' tamo bilo zlata?“, upita Balašov neodređeno. „Nisam znao da postoji radni logor u Belom Sadu.“

„Bilo je rada, ali nije bilo zlata“, reče Samarin. „Pretpostavljam da biste voleli da znate zašto sam tamo bio.“

„Ne moram da znam“, каза Balašov. „Nekako mi se čini da je greh biti radoznao u vezi sa strancima.“

„Ha! Veoma slično razmišljam. Jeste li sigurni da niste i vi odležali robiju?“

„Nisam. Nikada nisam bio zatvorenik. Osim što su sve naše duše zatvorenici naših tela, Kirile Ivanoviču.“

„O, da, stvar sa dušom i telom. Da. Pa, ako verujete u to, pretpostavljam.“

„U Jaziku verujemo. Verujemo u spasenje. Većina nas je spasena.“

„Spasenje“, nasmeja se Samarin. Nastavio je da hoda i Balašov ga je pratio na nekoliko koraka razdaljine. Neko vreme obojica su ćutali. Povremeno bi se Samarin spotakao ili nakašljao. Balašov se kretao tiho, stajući na jedan pružni prag za drugim, kao da zna svaki, čak i u tami. Prekinuo je tišinu.

„Naravno, Kirile Ivanoviču, ako želite da mi kažete zašto ste bili zatvorenik, bio bi greh sprečiti vas“, reče.

„Ne, u pravu ste“, odsečno reče Samarin.

„Sećam se da ste ranije pomenuli upozorenje. O čoveku koji vas prati.“

„Da. Možda bi bilo bolje da krenem natrag. Jeste li čuli priču o monahu koji je jednom stigao u gradić u Poljskoj, zazvonio na trgu, okupio sve građane i rekao im kako je došao da ih upozori da će ih uskoro namučiti grozna kuga? Neko ga je pitao ko nosi kugu. Monah reče: 'Ja.'“

„Shvatam“, reče Balašov.

„Studirao sam za inženjera u gradu blizu Penze. Postojala je devojka, studentkinja. Kaća. Pa, ime nije važno. Bili smo prijatelji. Ona se uhvatila s pogrešnim ljudima. I ja sam. Kaća je otišla dalje od mene. To je bilo dok je car još bio na vlasti. Završila je noseći bombu. Svidala mi se i nisam želeo da je uhapsi, pa sam ukrao bombu od nje. Onda su uhapsili mene. Osudili su me na deset godina teškog rada u Belom Sadu.“

„Tako daleko na severu“, reče Balašov. „Mora da je tamo bilo teško.“

Posle nekog vremena Samarin reče: „Ne možete da zamislite koliko je daleko, koliko hladno, kako zaboravljeno. Jedne noći izašao sam nameravajući da se nikada ne vratim. Tama se činila dvaput mračnijom nego ova. Vetar je bio toliko jak da sam se osećao kao slamka. Pitao sam se šta će govoriti o meni i shvatio da neće ništa. Bio sam deo neljudskog pokreta i kada bismo svi mi, nas pet stotina osuđenika, izašli iz baraka i legli na sneg, i sneg nas prekrio, ne bismo ni dodirnuli istoriju. Razumete? Ne bismo ostavili nikakav trag. Bili smo mesečeva istorija. Bili smo istorija vazduha i vode. Čekale su nas rupe u ledu, da i sami dobijemo boju leda i popunimo ih. Mislio sam da ako potrčim prema žici i udarim je dovoljno jako neću osetiti ništa, spavaću kao i do tada, vetar će me drmusati kao sidro u oluji, tkanina kaputa biće uhvaćena u bodljikavu žicu i kada nađu leš i skinu ga, neće moći da skinu sve niti sa žice, i žica će pasti i zardati, ali niti će ostati tamo, moj obris, znak da je neki čovek jednom trčao na žicu, i to će biti jedan majušni atom budućeg boljeg sveta, sećanje na čoveka koji je kroz tamu trčao prema svojoj smrti, a nije ležao puštajući da ga prekrije sneg.“

„Bog je sigurno pazio na vas kada vas je doveo dovde“, kaza Balašov.

„Nije me Bog doveo dovde“, reče Samarin. „Jedan čovek me je doveo. Čovek koji me sada prati. Mohikanac. Jeste li čuli njegovo ime?“

„Ne. Mislim, znam za roman, naravno.“

„Ovaj Mohikanac nije stariji od vas ili mene i poštuju ga svi veliki lopovi, od Odese do Sahalina. Plaše ga se. Mohikanac gazi preko mrtvih da stigne kuda je naumio, lako kao što vi koraćate po ovim pragovima. Čak je i u zatvoru bio najslobodniji čovek kog sam ikada upoznao. Veze koje se odmah stvaraju između dva čoveka, bilo da su braća ili potpuni stranci poput nas, za njega ne postoje. On se ne obazire na čast ili dužnost ili obaveze ili brigu.“

„A ipak vas je poveo sa sobom kad je pobjegao.“

„Da. Poveo me je kao hranu. Pobjegli smo u januaru, kada u tajgi nema ničega za jelo, a kamoli u tundri, a krda jelena su suviše daleko na jugu. Poveo me je sa sobom nameravajući da me zakolje, iskasapi i pojede, kao svinju.“

„Bože, smiluj nam se.“

„Šta je bolje od hrane koja ide pokraj tebe, nosi ti stvari i pravi društvo dok je jednog dana ne pojedeš?“

„Presvetli bože, Kirile Ivanoviču, je li pokušao?“

„Pokušao je. Pobjegao sam. Dan sam ispred njega, mislim.“

„Ali ako je stigao dovde, zašto mora da... U Jaziku nema mnogo hrane, ali...“

Samarin se nasmeja i pesnicom udari Balašova po ramenu. „Glebe Aleksejeviču, trebalo bi da budete u varijeteu! Smešni ste! Je l' to voz?“

Šine su pevale. Sivi potez svetla zasvetluca preko neba na istoku, iz pravca u kom su išli. Balašov i Samarin siđoše s nasipa. Šine su odzvanjale sve glasnije, pištale i podrhtavale. Voz je imao reflektor na vertikalnoj osovinu otvorenih teretnih kola. Izašao je iza krivine na pruži, krećući se ka zapadu, sa dve bele lampe koje su sijale sa lokomotive, prosipajući crvene varnice, a reflektor je prelazio preko drveća, zaslepljivao sove i terao usplahirene kune kilometrima daleko sa obe strane pruge. Kada je prolazio pored njih, Samarin počeo da beži. Balašov mu je vikao da stane. Svetlost blesnu i začu se prasak. Samarin je skočio, zgrabio lanac koji je visio s jednog vagona, podigao noge sa zemlje, visio delić sekunde, zatim pao i skliznuo niz nasip, otkotrljao se kao klupko udova do paprati u podnožju. Balašov je prišao i podigao ga na noge.

„Posekli ste ruku“, reče.

„Dajte mi malo tog špiritusa da stavim“, reče Samarin. Balašov je oklevao. „Već sam otpio gutljaj.“

„Znam“, kaza Balašov. „Osetio sam vam u dahu.“ Izvadio je maramicu iz džepa, natopio je špiritusom i očistio posekotinu.

Upitao je Samarina da li je čuo pucanj. „Mislim da je metak slo-
mio jednu granu tamo“, reče, pokazujući glavom prema drveću.
„Imali ste sreće. Kao što rekoh, više ne možete da razumete ko
je na čijoj strani. Stari rat se nije čisto završio. Ljudi su zaostali
svuda po Rusiji, ostaci, kao Česi. Rusija ih je zarobila u starom
ratu, kada nisu imali svoju državu. Sada je imaju i pokušavaju
da se u nju vrate, ali uhvatio ih je ovaj novi rat. Oni su Beli,
zvanično. Ali polovina njih je Crvena. Ima ih na hiljade svuda
po Sibiru. Preuzeli su celu transsibirsku železnicu, možete li da
zamislite? Ništa od toga nema smisla.“

„Sve ima smisla“, reče Samarin. „Osim vas.“

Balašov se nasmeja. „Trebalo bi da krenemo“, kazao je.

Hodali su u tišini dok Samarin nije rekao: „Ne, stvarno to
mislim. Zaista, vi ste taj koji nema smisla.“

„Ne razumem“, reče Balašov, drhtavim glasom kao da mu
se grlo osušilo.

„Vi niste berberin. Osim ako niste veoma loš berberin. Ber-
beri ne koriste skalpele, špiritus i njihove mušterije ne krvare
kao svinje.“

„Ponekad mi se omakne ruka kada brijem.“

„Šta brijete? Brijete vrat skalpelom?“

„Molim vas, Kirile Ivanoviču, morate da shvatite koliko smo
udaljeni od najbliže bolnice. Ponekad obavljam manje hirurške
zahvate.“

„Verujem da pripadate jednoj od onih ludačkih sibirskih
sekti. Verujem da joj pripadaju svi u tom vašem, kako beše, Ja-
ziku. Ali vi ste previše dobrog porekla da biste bili berberin ili
da biste držali radnju, a previše ste glupi da biste bili politički
izgnanik.“

„Gospodine Samarine, molim vas. Već ste rekli kako ste zado-
voljni time da izbegavate dublje raspitivanje o životima drugih
ljudi ako ne žele da se neko raspituje o njihovom životu.“

Samarin je stao, okrenuo se i zamahnuo da udari Balašova po
bradi. Balašov se naglo okrenuo. „Znam ko si“, reče Samarin. Pao

je na kolena, zabacio glavu i smeja se prema nebu, dubokim, du-
gim, sladostrasnim smehom. Spustio je glavu i pogledao Balašova,
odmahujući. „Znam ko si. Znam šta si uradio i znam šta si izgubio.
Izvanredno. Znaju li Česi za ovo? Očigledno ne. Verovatno misle
da si samo običan ludak. Pa, ovo je veoma smešno, mada se kladim
da se čovek – čovek? dečak? – u Verhnjem Luku ne smeje.“

„Nismo izgubili“, prošaputa Balašov.

„Molim?“

„Rekli ste: 'Šta ste izgubili.' Nismo izgubili ništa osim breme-
na, a dobili smo novi život.“

Samarin zevnu i klimnu glavom. „Hladno mi je“, reče. „Čim
počnem da zamišljam kako sam u zagrejanj zgradi, postane mi
hladno.“ Ponovo je krenuo i Balašov ga je pratio, sada zaostajući
dobrih desetak koraka.

„Šta ćete da uradite?“, upita Balašov nešto kasnije.

„Krenuo sam u Peterburg.“

„Ali nema vozova. A niz prugu, u tom smeru, vode se bitke.“

„Samo moram da ubedim tvoje Čehe da me stave na jedan od nji-
hovitih vozova. Matula, je l' mu to ime? Njihov komandant ovde?“

„Jeste“, reče Balašov. „Ali on nije sasvim normalan. Duša
mu je bolesna.“

„Čudno je da ti govoriš kako drugi ljudi nisu normalni.“

„Kirile Ivanoviču, molim vas, šta god da radite, nemojte
naglas da govorite o našoj prirodi u Jaziku. Česi, kako vi kaže-
te, ne znaju. Rekli smo im da su deca iz našeg grada poslata u
Turkestan da bismo ih spasli.“

„Turkestan! Ti si stari lakrdijaš. A šta je sa tvojom prijatelji-
com, Anom Petrovnom? I njenim sinom Mišom?“

„Aljoša, ne Miša.“

„Znači, zove se Aljoša.“

„Molim vas, nemojte da povredite Anu Petrovnu.“

„Zašto bih?“, upita Samarin. Do ovog trena govorio je ne
osvrćući se da pogleda Balašova, ali sada se okrenuo. Bio je ra-
doznao: „Je l' vredna povređivanja?“

Napred, među drvećem, pojaviše se tačkice svetlosti.

„Eno ga Jazik“, reče Balašov.

Samarin zastade i pogleda u svetla.

„Jadan gradić“, reče. „Slušaj. Moraš nešto da mi kažeš. Da li je tunguski vrač skoro uznemiravao ljude? Neki urođenički šarlatan koji odnedavna luta šumom na šugavom irvasu i kazuje proročanstva i pokušava da isprosi piće?“

„Tu je jedan koji spava u dvorištu ispred štaba kapetana Matule.“

„Đavo je ovde. Koliko očiju ima?“

„Jedno.“

Samarin priđe Balašovu. „Jedno zdravo oko, misliš“, reče.

„Jedno zdravo oko i dva zavoja, jedan na bolesnom oku i jedan preko čela. Tvrdi da tamo ima treće oko, ali to niko nije video.“

„Mm“, reče Samarin. „Jadan momak. Plašim se da je on prvi na Mohikančevom spisku.“

„Trebalo bi da sačekate ovde do jutra“, reče Balašov. „Noću su češki vojnici na obodu grada. Zaveden je policijski čas. Nemate propusnicu.“

„Daj mi bocu“, reče Samarin.

„Nije dobra za piće, Kirile Ivanoviču.“

„Rekao sam ti da mi je daš.“ Samarinov glas se promenio. Zvučao je kao onda u tami tunela, stariji glas lišen svih ljudskih strasnih uspona i padova.

„Nisam... nisam sklon da vam dam flašu, Kirile Ivanoviču.“

„Nisi borac.“

„Nisam, ali ne bi trebalo da uzimate flašu ako ne želim da vam je dam. Rekli ste da niste zločinac.“

Samarinova ruka se ustremi prema unutrašnjosti kaputa i on izvuče nož. Pritisnuo ga je Balašovu uz obraz. „Daj mi bocu pre nego što završim ono što si počeo.“

Balašov spusti torbu na zemlju, udaljavajući se pažljivo od oštrice noža, izvadi bocu i daje je Samarinu.

„Sada nemam dobar razlog da te ubijem“, reče Samarin. „Ništa nećeš reći o tome da si me večeras sreo, kao da se to nije ni dogodilo. Ja ću ćutati o tome zbog čega si bio u Verhnjem Luku. Nikad se nismo sreli. Nadam se da shvataš. Šta je iza onog drveća?“

„Livada.“

Samarin odskoči, potrča kroz drveće i nestade na mračnoj livadi, dok je Balašov vikao da sačeka i da ne povredi Anu Petrovnu. Čuo je samo jednom Samarinov glas, njegov mlađi glas: „Komedijaš!“